

Mahdottoman koettelemus:

Kieli, kirjallisuus, ajattelu

Tämä kollokvio, johon minua on pyydetty osallistumaan, on otsikoltaan ”Maurice Blanchot: Mahdotonta puhetta”. Haluaisin lähteä liikkeelle jälkimmäisestä tässä käytetyistä muotoiluista (”mahdoton puhe”) yrittääkseni sitten suhteuttaa siihen edellisen (”Maurice Blanchot”). Tarkoituksenani on näyttää, miten Blanchot käsittelee puheen mahdottomuutta, mitä hän siitä tekee, minkä uuden statuksen hän sille antaa. Tämä edellyttää sitä, että mahdottomuus (jonka kanssa Blanchot kamppailee omintakeisella tavalla) edeltää ja ylittää hänen teoksensa: se muodostaa laajemman maaston, jonka sisälle teos on sijoitettava, jotta sitä voisi ymmärtää, toisin sanoen jotta sen erikoislaadusta saisi paremmin otteen.

Ennen kuin alan varsinaisesti lukea Blanchot’ta, haluaisin siis viitata ensin tuohon maastoon tarkastellen sitä ennakoivaan tai johdattavaan tapaan. Sen hallitsevana motiivina, sen ykseyden lähteenä, on *mahdoton*. Meidän on tietysti oltava yhtä mieltä siitä, mitä tällä sanalla ymmärrämme. Vuosisatojen ajan mahdoton kuten sen vastakohta mahdollinen ymmärrettiin yksinomaisesti *loogisesta* näkökulmasta. Tästä näkökulmasta katsottuna mahdoton on epäkonsistenttia: suorastaan määritelmän mukaisesti se ei voi *olla*, ja vastavuoroisesti siitä, mikä *on*, ei voi sanoa, että se olisi mahdotonta. Modernin aikakauden kynnyksellä tapahtui sellainen muutos, että tästä logiikan hylkäämästä mahdottomuudesta tuli vähitellen väkisin eräs olemisen kategoria. Meidän aikakautemme kamppailee mahdottoman kanssa, ja epäilemättä tämä on aikakautemme määrittävä piirre. Mahdoton ymmärretään nyt sinä, mikä *tulee esiin* mahdottomana. Toisin sanoen sinä, mikä ilmenee, avautuu, tapahtuu kokemuksessa, vaikka se tapahtuukin kokemuksessa mahdottomana.

Entisaikoina tuontapaista ilmiötä olisi tarkasteltu yksinkertaisesti *ilmeisyyden* keinoin. Olisi sanottu, että jotkut tapahtumat *näyttävät* (subjektiivisesti) mahdottomilta, vaikka ne eivät *olekaan* sellaisia (todella). Mutta tuollainen rajankäynti ei ole mahdollista, ellei käytössä ole sellaisia metafysisiä varmuuksia, joita meillä ei enää ole. Ajattelu on lakannut päättämästä suvereeniin tapaan (omien kate-

gorioittensa perusteella) siitä, mikä on ja siitä, mikä ei ole. Nykyään ajattelu haluaisi olla uskollinen ilmenemisen koko kirjolle: se haluaisi kunnioittaa tapaa, jolla asiat antautuvat. Ja heti kun aletaan vaatia, että pysytään uskollisina annetuille asioille, on suorastaan pakko ottaa vakavasti tiettyjen tapahtumien mahdoton luonne. On asioita, joita ei voi olla ja jotka kuitenkin ovat. Mahdottomina ne antautuvat ajateltaviksi, mahdottomina ne vaikuttavat meihin: mahdottomuus on niiden läsnäolon omin modaliteetti. Skandaali, epätoivo ja kärsimys kestetään juuri mahdottomina. Tämä johti Emmanuel Levinasin vakuuttamaan nimenomaan Blanchot’ta käsittelevässä tekstissään, että ”oleminen toteuttaa mahdottoman”¹.

Mikä oikeuttaa tekemään tällä tavalla uudestaan määrittelystä mahdottomasta aikakautemme vallitsevan piirteen? Se, että mahdoton *toistuu jatkuvasti*. Se merkitsee *kaikki* kokemuksemme alueet, ikään kuin kokemustamme vastedes vainoaisi jokin asia, joka ylittää sen, ikään kuin kokemus fokusoisi omaan rajaansa. *Subjektiin* viitataan nykyään vain suhteessa siihen, mikä panee sen viralta; *historia* kompastuu tapahtumaan, jota se ei voi integroida ja joka ei sovi mihinkään kertomukseen; *kieli* kohtaa nimeämättömän, *taide* kamppailee esittämättömän kanssa, ja lopulta itse *ajattelua* ikään kuin kiehtoo se, mikä vastustaa tai tuhoaa ajattelun. Lyhyesti sanottuna itseensä olemiseen sisältyy jotakin, mikä ylittää mahdollisen: entisaikoina tavoitteena oli tuoda se takaisin mahdollisen rajoihin, nykyään tehtävänä on pikemminkin sietää sitä, olla lykkäämättä sitä, sietää sen kohtaaminen. Maurice Blanchot täytyy sijoittaa juuri tällaisen aikakauden kontekstiin.

Lähden siis liikkeelle tästä uudesta ”tosiasiaista”, siis mahdottomasta, ja yritän nähdä mitä Blanchot siitä tekee ajattelun ja kirjallisuuden maastossa. Esitelmäni jakautuu kolmeen pääosaan. Ensin tarkastelen tapaa, jolla Blanchot määrittelee kirjallisuuden olemuksen – näin päädyn kehittämään *kirjallisuuden ja yön* välistä suhdetta. Sitten seuraan hänen yritystään tavoittaa kirjallisuuden ulkopuolelta se, minkä hän löysi kirjallisuudesta – näin päädyn tarkastelemaan *ajattelun ja neutrin* välistä suhdetta. Lopulta tar-

kastelen kriittisemmin kysymystä siitä, onko tämä siirtymä kirjallisuudesta ajatteluun mahdollinen ja oikeutettu.

KIRJALLISUUS JA YÖ

Teesi

Liikkeelle voi lähteä Adornon kuuluisasta muotoilusta, jonka mukaan runoudesta on Auschwitzin jälkeen tullut mahdotonta. Tietystikin Adorno puhuu runoudesta, lyyrisestä ulottuvuudesta, jonka historian parantumaton haava olisi tukahduttanut ikuisiksi ajoiksi. Mutta hänen muotoilunsa voi myös ulottaa koskemaan koko kirjallisuutta: kun kirjallisuus joutuu vastatusten *mahdottoman* tapahtuman kanssa, siis sellaisen asian kanssa joka ei voi *olla* (ja joka kuitenkin on ollut), se kokee myös sanomattomuuden, siis asian jota ei voi *sanoa* (ja joka kuitenkin pitäisi sanoa). Adornon mukaan tällainen sanomattomuus muodostaa kirjallisuuden absoluuttisen rajan, sen lopun, pisteen josta käsin kirjallisuus tuomitaan vaikenemaan.

Ilmaistakseni asian lyhyesti sanoisin, että Blanchot'n ainutlaatuisuus, hänen omintakeisin kontribuutionsa on se, että hänellä kirjallisuus *määritellään uudestaan* sen oman rajan kautta: kirjallisuus *syntyy* mahdottomasta, se *alkaa* kun sanomaton panee kielen koetteille. Ja tämä on aivan odottamaton tapa vastata Adornon vastaväitteeseen: kyse ei suinkaan ole siitä, että kirjallisuus *jäisi* Auschwitzin jälkeen mahdolliseksi, vaan Auschwitzissa nähdään päinvastoin kirjallisuuden ilmenemisen ehto, sen *mahdollisuusehto*. Itsestään selvää on, että sen paremmin Adornolle kuin Blanchot'llekaan Auschwitz ei ole mikään paikka, vaan nimi, johon meidän vuosisadallamme kiteytyy se, mitä *ei voi integroida*, palauttaa mihinkään kokonaisuuteen, jäännöksetön *ulkopuoli*, joka ei voi kuulua sen paremmin elämään, historiaan kuin kieleenkään. Se on kuin kuolema, olettaen että kuolema käsitetään asiana, jota ei voi kokea. Blanchot'n suurena perusväitteenä, jonka uutuutta ei ehkä vielä kukaan oikein tajuta, on, että kirjallisuus *elää* tästä kuo-

lemasta. Tuo kuolema vainoaa kirjallisuutta juuri siksi, ettei se kykene pukemaan sitä sanoiksi, ja tämän loputtoman, epämääräisen vainoamisen nimenä on: kirjallisuus.

Näin olen heti aluksi näyttänyt, mikä minun nähdäkseni on Blanchot'n yleinen kirjallisuutta koskeva "teesi". Nyt tämä teesi on selitettävä, on nähtävä miten Blanchot sen esittää ja oikeuttaa. Sitä varten yritän näyttää, miten hänen teoksensa liittyy yhteen kolme eri tasoa: kielen, sen mahdottomuuden ja kirjallisuuden, sikäli kuin se ei synny kielestä vaan täsmälleen hetkellä, jolloin se kohtaa jotakin, mikä pakenee sitä.

Kieli

Kieli nimeää asiat ja sanoo, mikä on. Tämän muotoilun voi ymmärtää heikossa tai vahvassa mielessä. Heikossa mielessä se tarkoittaa yksinkertaisesti, että kieli *osoittaa* asioita ja nimeää sen, mikä jo on. Vahvassa mielessä (mielessä joka on peräisin Heideggerilta) se tarkoittaa, että nimeämällä asiat kieli *saa* ne *tulemaan*, se antaa asioiden olla täällä ja loistaa. Runoilijat ovat aina aavistaneet tämän, ja todistukseksi käy esimerkiksi se, mitä Rilke sanoo 9. elegiassaan:

"mutta sanomaan, oi kuulkaa,
niin sanomaan hartaasti kuin koskaan eivät
esineet edes aikoneet (...)
Täällä on aika lausuttavan ja sen koti on *täällä*.
Puhu ja tunnusta."²

Tällä tavalla kieli määritellään suhteessa *läsnäoloon*, jonka kieli saa koittamaan. Blanchot hyväksyy tämän kielen ulottuvuuden, mutta hän täydentää sitä heti sen kääntöpuolella: kieli on myös se, mikä "korvaa asian sen poissaololla"³. Tai sanoakseni saman asian Mallarmén sanoin, "puheen leikki" "korvaa luonnollisen tosiasian sen värähtelevällä melkein katoamisella"⁴.

Blanchot ottaa käyttöönsä nämä kaksi väitettä, joita hän ei kuitenkaan ole itse luonut (toisen hän löytää Heideggerilta, toisen Mallarmélta). Sen sijaan hän *jäsentää* ne suhteessa toisiinsa omintakeisesti. Ei tosiaankaan riitä, että ne otetaan *molemmat* huomioon, että myönnetään saman aikaisesti se, mitä kieli *saa aikaan* (alavirrassa: esiintulo) ja se, mitä se *edellyttää* (ylävirrassa: poissyöksyminen). On lisättävä, että kieli saa jotain aikaan *vain siksi*, että se edellyttää jotain muuta: se antaa asioiden olla esillä niiden poissaolon perustalta. Mutta tämäkään ei riitä, vaan on mentävä pidemmälle: Blanchot'n mielestä olennaisinta on, että kieli kykenee toteuttamaan sen, mitä sen pitää toteuttaa vain siten, että se *kätkee* edellytyksensä. Kieli levittäytyy auki *vain peittämällä oman ehtonsa*. Toisin sanoen kieli tuo epäilemättä asiat esiin, mutta samassa aktissa se saa unohtamaan poissaolon, joka sitä kuitenkin ruokkii ja joka tukee sitä kaikilta tahoilta. Kieli siis *todistaa* tuosta poissaolosta, josta se ei ikinä *saa kiinni*.

Mitä seurauksia tästä on? Näimme, että kielen ehto pakenee välttämättä kielen otteesta. Jos näin on, niin on hyväksyttävä myös väitteen toinen puoli: kielen otteesta pakenee sen oma ehto. Kieleltä pakeneva asia, sanomaton, nimeämätön, ei ole mitään kielenulkoista vaan jotain, mikä kuuluu kieleen ikään kuin sen oma sydän. Ja juuri sen takia

kieli, joka ei koskaan *yllä* sydämeensä asti (se jää tavoittamattomaksi), ei myöskään voi *kääntyä pois* siitä. Tällä tavalla voi ymmärtää Blanchot'n väitteen, jonka mukaan ”kielen mahdottomuus vainoaa kieltä jatkuvasti”. Tämä mahdottomuus kuuluu kieleen ja määrittelee sen. Kielen ulkopuoli on kielen aina pois vetäytyvä alkuperä, ja sellaisena se vainoaa kieltä. Nimeämätön on siis kielen *toinen*, mutta tuon toisen voi kohdata vain kielessä.

Kirjallisuus

Tähän mennessä olemme määritelleet kielen, ja sen määrittelyä varten meidän on täytynyt ottaa huomioon sen oma raja, sillä se kuuluu kieleen. Mutta emme vielä ole puhuneet kirjallisuudesta. Nyt meidän on tarkasteltava sitä.

On tavallista erottaa toisistaan kaksi tapaa käyttää kieltä: kielen tavallinen käyttö (jossa kieli toteutuu unohtamalla itsensä, sillä se ohittaa jatkuvasti itsensä kurottaessaan kohti asioita) ja kielen kirjallinen käyttö (jossa kieli tarttuu itseensä *kielenä*). Tästä erotelusta on tullut klassinen. Sen alkuunpanijana on Mallarmé, edelleenkehittäjänä Heidegger, lopullisena muotoilijana Foucault: kirjallisuus määrittellään siinä kielen muotona, jossa ”kieli kääntyy kohti oman syntymisensä arvoitusta”, paikkana, jossa kielellä ”ei enää ole muuta sanottavaa kuin oma itsensä, ei muuta tehtävää kuin kimaltaa oman olemisensa loistossa”. Blanchot sijoittuu tähän perimyslinjaan, ja voi tyytyä kiteyttämään sen lyhyesti näin:

”Runoilija tekee puhtaasta kielestä teoksen, ja tuossa teoksessa kieli on paluu omaan olemukseensa”.

Jälleen kerran Blanchot'n oma ele ei ole tässä jaottelussa, vaan hänen siitä tekemässään jäsenyksessä. Yhtäältä, kuten jo näimme, kirjallisuus on kielen paluu omaan itseensä. Toisaalta, kuten jo näimme, kieleen sisältyy myös se, mikä pakenee sen otteesta (siis sen oma jatkuvasti peittoon jäävä alkuperä). Seurauksena on, että kun kieli kääntyy takaisin kohti itseään saadakseen itsestään kiinni, se joutuukin oman *ulkopuolensa* koettelemaksi. Kirjallisuus alkaa tästä koettelemuksesta.

Kirjallisuudella on siis outo kutsumus. Koska se suuntautuu kohti kielen tavoittamatonta sydäntä, se haluaisi *pukea sanoiksi sen, mikä tekee vastarintaa kaikille sanoille*. Onko tuon tahdon toteuttaminen mahdotonta? Varmastikin. Siitä huolimatta tosiasia, että tuota mahdotonta tahdotaan, määrittelee kirjallisuuden. Sen tunnuskuva on Orfeus, joka voi nähdä Eurydiken, mutta vain kun tämä on näkymätön. Ilman tätä jännitettä kohti sitä, mikä haastaa kaiken puheen, kieli ei vielä ole kirjallisuutta; jos jännite saavuttaisi pyrkimyksensä, kyse ei enää olisi kirjallisuudesta vaan hiljaisuudesta tai hulluudesta.

”Tämä ristiriita on runollisen olemassaolon sydän, olemus ja laki; runoilijaa ei olisi, ellei hänen [...] täytyisi elää oma mahdottomuutensa.”

Edellä osoitin, ettei kielen *toista* voi kohdata kuin kielessä. Kirjallisuus on paikka, jossa tuo kohtaaminen tapahtuu. Johtopäätökseksi voi sanoa, että vaikka kieli onkin meidän

kykymme nimetä asiat ja tehdä niistä sanottavia, kielessä on kuitenkin myös ”avaruus”, jonka ainoana kutsumuksena on ottaa vastaan sanomaton ja vastata siitä: se on ”kirjallinen avaruus”, jossa syntyvät asiat, joita Blanchot kutsuu kirjoitukseksi, runoksi tai teokseksi.

Yö

Seuraava askel on hankalampi. Blanchot'n myötä lähdimme liikkeelle kielestä ja saavuimme kirjallisuuteen sikäli, kun kirjallisuus huolehtii siitä, mikä pakenee kielen otteesta: sanomattomasta tai nimeämättömästä. Mutta *mikä* silloin pakenee tällä tavalla, ja miksei sitä voi nimetä? Mikä on kirjailijan koettelemus, miksei sitä voi pukea sanoiksi, mitä hän siis on *kohdannut*? Asettamalla tämän kysymyksen menemme kielen ohi kohti sitä, mistä kieli on todistuksena, toisin sanoen kohti *kokemusta*, joka suojautuu kieleen.

Meidän on palattava tähän kokemukseen ja yritettävä kuvata sitä. Viittasin siihen aivan aluksi, ja kutsuin sitä mahdottomaksi. Yleisen määritelmän mukaisesti kokemus on kaikki se, mitä ihminen voi kohdata maailmassa, mikä voi ilmetä jollekulle tietoisuudelle ja muodostua sille elämykseksi. Joskus kuitenkin tapahtuu niinkin, että jotakin kohdataan ilman, että se erottuisi maailman muodostamasta pohjasta; että jokin asia ilmenee ja ottaa minut valtoihinsa, vaikka se samalla ylittääkin kykyni elää se. Tuollainen kokemus ilmenee tietoisuudelle radikaalin poikkeuksen muodossa. Heti kun se purskahtaa esiin, se katkaisee kudosen (ja metaforia on riittämiin: elämän kudos, olemisen kudelma, ajan lanka). Kokemus on suorastaan pelkästään tuollainen katkos tai murtuma, keskeytys, jonka takia se, mikä tähän asti näytti jatkumolta, yhtäkkiä purkautuu.

Tuollaista kokemusta kutsutaan ”rajakokemukseksi” tai ”äärimmäiseksi” kokemukseksi. Epäilemättä. Tosiasiaksi kuitenkin jää, että sekin *koetaan*: kuka tahansa meistä voi kokea sen, ja tosiasiaa useimmat meistä ovatkin kokeneet sen. Niin elämässämme kuin historiassakin voimme kokea tuollaisen yhtäkkisen murtuman. Siitä esiin purkautuva kauhu ja sen aiheuttama eksyminen muodostavat epäilemättä kokemuksen mahdollisuuden: mahdollisuuden tulla esiin mahdottomana. Toisin sanoen vuorovaikutukseemme maailman kanssa kuuluu tuo *kyky revetä* ja jättää näkyville tyhjyyttä, jonka vuorovaikutus peitti näkyvistä.

Juuri tuota kuilua, johon ei voi asettua aloilleen ja jota ei voi sietää, Blanchot kutsuu *yöksi* tai *ulkopuoleksi* (tehden tuskin eroa niiden välille). Miksi juuri nämä sanat? Sikäli kuin päivä on läsnäolon aluetta, *yöstä* puhuminen tarkoittaa, että läsnäolon alueeseen kuuluu hiertymiä ja se voi joskus halkeilla ja jättää näkyville... ei jotakin muuta vaan ei-mitään. Vastaavasti jos maailma tarkoittaa olevan kokonaisuutta, *ulkopuolesta* puhuminen tarkoittaa sitä, että jotkut asiat tapahtuvat irrallaan tuosta kokonaisuudesta.

Ulkopuoli on siis maailman nurja puoli samalla tavalla kuin yö on läsnäolon kääntöpuoli. Ja näin muodostuu niiden läheinen vuorovaikutus nimeämättömän kanssa, olettaen että nimeämätön on kuin kielen sokea piste. On siis kuin kokemukseen kuuluisi hämärä alue, joka aukeaa kaikkien mahdollisten kokemusten tuolla puolen ja joka *sen takia* haastaa kaikki mahdolliset nimet. On ymmärrettävä tarkkaan, mitä nyt on pelissä, toisin sanoen millainen on

Blanchot'n määrittämä *kytkös*. Blanchot ei ole keksinyt sen paremmin kirjallisuutta kuin yötäkään. Mutta koska hän on viitannut kirjallisuudesta kielen mahdottomaan osaan, hän on voinut viitata kirjallisuudesta kokemuksen (tai olemassaolon) mahdottomaan osaan, jota hän kutsuu yöksi. Koska kirjailija kantaa huolta siitä, mitä hän ei voi sanoa, hän lähestyy mitä vaarallisimmalla tavalla sellaisten asioiden rantoja, jotka eivät voi olla. Ja päinvastoin, epäilemättä sen, mikä ei voi olla, voi kokea vain asiana, jota ei voi sanoa.

Tehkäämme yhteenveto. Lähdimme liikkeelle kielestä ja päädyimme kirjallisuuteen, joka on johtanut meidät kohti säröä, kuilua, ei-mitään. Mutta tämä tarkoittaa sitä, että pohtiessaan kirjallisuuden olemusta Blanchot on kuljettanut meidät huomaamatta alueelta toiselle: kielen alueelta kokemuksen alueelle. Alun perin kirjallisuus määriteltiin nimeämättömän koettelemuksena. Nyt se osoittautuikin olevan yön kotimaa, paikka jossa ulkopuoli avautuu. Runoilija tai kirjailija ei siis ole vain henkilö, joka kohtaa kielessä nimeämättömän; hän on myös ja ennen kaikkea se, joka kohtaa maailmassa ulkopuolen mahdottoman avaruuden. Hän on henkilö, joka päivällä todistaa itsepäisesti yöstä. Koska hän asuu kirjallisuudessa, runoilija on ehkä tunkeutunut salaisuuteen, joka ehkä suojautuu yksinomaan kirjallisuuteen, mutta joka on laajempi kuin pelkkä kirjallisuus. Hän on päässyt alueelle, joka ei kuulu päivälle, tilaan joka ei kuulu maailmaan, hän on kokenut ilmestyksen, hän on kohdannut totuuden, hän jää sen *todistajaksi*.

Ja sen takia on tai ainakin näyttää olevan mahdollista oppia häneltä jotakin. Jos runoilija tai yleisemmin ottaen kirjailija on (tahtomattaan) yön *todistaja*, eikö jonkun toisen pidäkin tietien tahtoen ryhtyä yön *vartijaksi*? Sellainen olisi *ajattelijan* tehtävä. Tästä pisteestä Blanchot yrittää saada kirjallisuuden ulkopuolella kiinni asiasta, joka paljastui hänelle kirjallisuuden alueella. Yritämme nyt seurata häntä tälle uudelle alueelle.

AJATELU JA NEUTRI

Kirjallisuudesta ajatteluun

Ensin on ymmärrettävä tarkasti, miksi nyt siirryttäisiin uudelle alueelle. Tähän asti Blanchot on kuvannut yön nimissä erästä tiettyä kokemusta, kuilun kokemusta. Tuollainen kokemus tulee jatkuvasti esiin samalla kuin kirjallisuuskin, ja silti ajattelu jättää sen aivan yhtä jatkuvasti huomaamatta. Ajattelu jää itsepintaisesti päivän, mahdollisen ja mielen ajatteluksi, eikä se ole koskaan ottanut vastaan yön puhdasta repeämää.

Ketä Blanchot ajattelee, kun hän toteaa tämän asian tilan? Ensi sijassa perinteistä ajattelua tai metafysiikkaa, siinä määrin kuin metafysiikan määritelmänä on läsnäololle annettu etusija. Mutta toiseksi ja ennen kaikkea hän ajattelee eräitä nykyajattelijoita, jotka ovat itsekin yrittäneet irtautua metafysiikasta, ja jotka kantavat samaa huolta halkeamasta ja repeämästä kuin Blanchot'kin. Mistä hän heitä syyttää? Siitä, etteivät he ole pysyneet uskollisina yölle, jonka he ovat kuitenkin kohdanneet. Toisin sanoen siitä, etteivät he olisi osanneet luoda ajattelua, joka pitäisi mittaapuunaan kokemuksen radikaaliutta.

Kun Blanchot kritisoi häntä edeltäviä ajattelijoita

toisen ajattelun nimissä, jota hän yrittää valmistaa, hänen päävastustajansa eivät ole ne, jotka eivät tiedä yöstä mitään (joiden mielestä yö on epävakaa) vaan ne, jotka lopulta päätyvät peittämään yön, siitäkkin huolimatta, että he tuntevat ja tunnustavat sen. Kyse on kaikista ajattelijoista, jotka tavalla tai toisella ovat kohdanneet kysymyksen ei-mistä: Hegel, Kierkegaard, Heidegger, Levinas. Heidegger on tässä aivan etuoikeutetussa asemassa, sillä hän on pannut tuon ei-minkään keskelle teostaan ja tehnyt tuosta aloittavasta poissaolosta lähteen ja ehdon kaikelle sille, mikä on: ihmeiden ihmeen, sen mitä hän kutsuu ”itse olemiseksi”.

Vain tässä differentiaalisessa kontekstissa, jossa tavoitteena on ajatella erästä kokemusta aikalaisiaan uskollisemmin, voi ymmärtää, miksi eräässä kohdassa Blanchot'n matkareittiä ilmestyy sana *neutri*.

Neutri

Voisi sanoa aivan yksinkertaiseen tapaan, että neutri ilmaisee ajattelun ankaraa uskollisuutta yön muodostamalle koettelemukselle, joka siihen asti suojautui kirjallisuuden piiriin. Mutta jotta voisi paremmin tavoittaa, mistä tuossa ilmaisussa on kyse, on tarkennettava, mille tasolle se kuuluu, mikä tehtävä sille annetaan, ja mikä on sen (paradoksaalinen) merkitys.

Ensinnäkin sen *taso*. Toisin kuin yö, ”neutri” ei ole kuvaileva sana. Se sanoo, *mitä* öinen kokemus *meille opettaa*, mitä kohti se meidät vie, mitä se kehottaa meitä tunnustamaan. Se ei siis kuvaa itseään kokemusta vaan pikemminkin sen tulkinnan – sen oikean tulkinnan.

Miksi tämä tulkinta sitten saa nimen ”neutri”? Tällä kohtaa puututaan ilmaisun *tehtävään* Blanchot'lla, ja sen tehtävä on ennen kaikkea *kriittinen*. Kuten olemme jo nähneet, nykyfilosofia kohtaa välillä kokemuksen ei-mistä. Mutta vaivihkaa tuosta kokemuksesta on tehty täysi: se on aina ymmärretty ikään kuin se olisi varasto tai lupaus, se on täytetty rikkauksella. Blanchot sen sijaan haluaa jättää ei-minkään oman onnensa nojaan. Hän nimeää *neutriksi* juuri tuon ei-minkään, joka ei ole mitään: hänen tarkoituksenaan on nimenomaan erottaa se hedelmällisestä ei-mistä, joka on ainoa filosofian kontolleen ottama ei-mikään. Puhe neutrista pyrki siis paitsi *ottamaan vastaan* yön, siis ei-minkään avautumisen ja läsnäolon halkeamisen, myös *säilyttämään* yön puhtaana, naamioimatta sitä millään tavoin. Yössä avautuu tyhjyys, eikä tyhjyys paljasta mitään. Blanchot haluaisi jättäytyä alttiiksi tuolle ei-minkään antamiselle tekemättä siitä minkäänlaista ”lunastuksen tuovaa” tulkintaa: hän haluaisi jättää ei-minkään tyhjyyteensä.

Mutta mitä tarkoittaa, että ei-mikään jätetään tyhjyyteensä? Se tarkoittaa, että ei-minkään annetaan levittäytyä täyteen merkityksettömyyteensä saakka. Näin päästään Blanchot'n neutriksi kutsuman asian kaikkein luonteenomaisimpaan piirteeseen: neutri on ”poissaoleva mieli”. Tätä ei mitenkään pidä tulkita niin, että neutri olisi mielen negatio. Se on vain mielen lykkäys, siis juuri se, mitä ajattelu ei koskaan ole onnistunut ottamaan vastaan. Jos on näin, on tietysti kysyttävä *miksi* kaikkein karaistuneimmatkin ajattelijat ovat aina irrottautuneet neutrista.

Hylkääminen vai uskollisuus

Blanchot'n mukaan tuo kyvyttömyys ottaa neutri vastaan on merkinä vetäytymisestä tai irtisanoutumisesta. Itse elämä vetäytyy spontaanisti pois kuilun kauheudesta, ajattelu sanoutuu irti siitä, mitä se ei onnistu sietämään.

”Yritämme vain täyttää tyhjyyden, emmekä siedä tuskaa: tyhjyyden myöntämistä. Kuka suostuisi kokoamaan sen merkityksettömyyden, sen kohtuuttoman merkityksettömyyden[...]?”⁹

Sana ”neutri” nimenomaan suostuu tai pyrkii kokoamaan tämän merkityksettömyyden pitäen kiinni sen kohtuuttomuudesta. Siitä seuraakin Blanchot'n diagnoosi, jonka mukaan koko filosofia voidaan tiivistää sanaan ”deneutralisaatio”, joka tarkoittaa vetäytymistä neutrin tieltä.

”Koko filosofian historiassa voisi tunnistaa yrityksen joko kesyttää ’neutri’ [...] tai sitten hylätä se. Tällä tavalla kieleemme ja totuutemme jatkuvasti työntävät neutria pois.”¹⁰

Askel tästä aikaisemmista ajattelutavoista tehdystä diagnnoosista suunnitelmaan uudesta ajattelusta näyttää ilmeiseltä. Blanchot tosiaanakin astuu tuon askelen. Jos erään tietyn kokemuksen voi *pettää* (niin kuin filosofia on tehnyt), sille täytyy myös voida pysyä *uskollisena*. Toisin sanoen ajattelua on kiellettävä pakenemasta neutrin *ulkopuolelle* sen sijaan, että se pitäytyisi itsepäisesti neutrin *luona*. Sellainen on Blanchot'n silmissä ajattelun tehtävä. Ajattelun täytyy pysyä kääntyneenä kohti... (kohti sitä, mistä filosofia kääntyy pois), sen täytyy sietää ja tukea poissaolevaa mieltä, lyhyesti sanoen ajattelun tulee *varjella neutria*.

Kun on päästy tähän pisteeseen, voi vihdoin tajuta koko laajuudeltaan sen, mitä Blanchot neutrilla tarkoittaa, mitä hän tarjoaa ajattelun näyttämölle. Neutri on aina peitossa, toisin sanoen unohdus uhkaa sitä aina: ja juuri sen takia ajattelun pitää valvoa sitä. Neutri ei siis sano vain mielen lykkäystä, vaan lykkäyksen *sikäli kuin siitä on pidettävä kiinni*. Se sanoo poissaolevan mielen, jonka ajattelun täytyy säilyttää, jottei se sortuisi petokseen tai uskottomuuteen. Tällä tavalla neutrista tulee Blanchot'n tuotannossa avainsana.

Johtopäätökseksi haluaisin korostaa eroa näiden kahden sanan välillä, jotka usein sekoitetaan toisiinsa Blanchot'n sanastossa: *yö* ja *neutri*. Yön tunnistaminen on sitä, että kuvataan repeämän paradoksaalinen ilmiö, kuilun ohimenevä ilmestyminen. Neutrin myöntäminen tarkoittaa sitä, että ajattelua kehotetaan olemaan kääntymättä pois tuosta tyhjyydestä ja sietämään sen paljastuminen. Tässä on käänne, joka on melkein mahdoton huomata ja silti ensiarvoisen tärkeä. Neutrin haasteeseen vastaaminen ei ole vain sitä, että pidättäytydään toimimasta, vaan sitä, että tehdään eräs tietty *ele* suhteessa yön alkuperäiseen kokemukseen. Ja on mietittävä, onnistuuko tuo *ele*, voiko se onnistua. Pystyykö Blanchot ajattelemaan neutria muuttamatta sitä mielen figuuriksi? Yleisemmin: voiko ajattelu *valvoa* kuilua, voiko se kestää *poissaolevan mielen* kauheutta? Juuri tähän kysymykseen haluaisin paneutua hyvin lyhyesti esitelmäni kolmannessa osassa.

USKOLLISUUDEN KAKSI HAHMOA

Blanchot'ta seurattessamme olemme tähän mennessä kuvanneet yhden kokemuksen, jonka todistajana on kirjallisuus, ja todenneet, että siihen liittyy vaatimus tai käsky ottaa tuo todistus vastaan. Tuo käsky, joka kohdistuu ennen kaikkea ajattelijaan, leimaa Blanchot'n koko tuotantoa. Se tulee kuitenkin esiin kahdessa eri muodossa ja rajaa tällä tavalla esiin kaksi mahdollista tapaa, joilla ajattelu voi vastata yön esittämään vaatimukseen: toisin sanoen kaksi uskollisuuden figuuria. Yksi liittyy Blanchot'n varhaisempiin kirjoituksiin, toisesta tulee vallitseva myöhäisemmissä teksteissä. Haluaisin tarkastella peräkkäin kumpaakin näistä figuureista – tarkoitukseni on näyttää, että vaikka yksi näyttääkin seuraavan luontevasti toisesta, se kovettaakin sitä ja lopulta pettää sen.

Ensimmäinen figuuri: monimielisyys

Tarkastelemme ensin Blanchot'n tuotannon ensimmäistä osaa (johon kuuluvat *Faux pas*, *La part du feu*, Lautréamontia käsittelevät tekstit ja ehkä, mutta vain tiettyssä määrin, *Kirjallinen avaruus*). Tässä vaiheessa hallitsevana teemana on yö, ja yötä tarkastellaan jo luopumisen ja uskollisuuden vaihtoehdoista käsin. Mutta tarkoituksena ei missään mielessä ole jäädä alttiiksi yölle, pohtia sitä sellaisenaan, asettua sen piiriin. Päinvastoin Blanchot korostaa sitä, että suhde yöhön on välttämättä paradoksaalinen. Uskollisuus on tässä vaiheessa paradoksin sietämistä. Ja ainoa keino sietää sitä on se, että asetetaan *monimielisyyden* puolelle siten, että pelataan mieli sitä itseään vastaan.

”Monimielisyys edellyttää salaisuuden, joka epäilemättä ilmenee kadotessaan, mutta jonka voi katoamisenkin läpi aavistaa olevan mahdollinen totuus.”¹¹

Tästä näkee, ettei salaisuutta voi erottaa sen katoamisesta. Meitä ei siis vaadita kääntymään kohti yötä (se olisikin mahdotonta, sillä yö katoaa saman tien), vaan pikemminkin antamaan yön heijastua päivään ja horjuttaa päivän varmoina pitämiä asioita. Yöllä on siis ennen kaikkea *kriittinen* funktio ja se puuttuu asioihin vain epäsuorasti. Ohimennen huomautan, että Roland Barthes antoi saman funktion ”neutrinhaluksi” nimeämälleen asialle: hän myöntää tämän neutrin olevan pelkkä ”harhakuvien horisontti”¹², mutta hän sanoo käyttävänsä sitä ”harhauttaakseen mielen”¹³, ”estääkseen mieltä vakiintumasta”¹⁴. Toisin sanoen hän tietää, ettei hän voi eristää neutria kaiken olevan *vierelle*, mutta hän yrittää saada sen toimimaan *siinä* mikä on. Samanlainen on nähdäkseni varhaisella Blanchot'llakin struktuuri, jonka mukaisesti hän pyrkii pysymään uskollisena yölle. Tarkoituksena ei ole olla yön ”vartija”, siis pitää halkeamaa avoimena, vaan pikemminkin jättää tilaa yön jälkien leikille. Blanchot myöntää, että vain päivän alueella voi elää ja että ainoa maailma, jossa ajattelu voi liikkua, on mielen maailma. Mutta jotta voisi elää päivän kaikissa sen ulottuuksissa on muistettava, että päivä on ikään kuin yön kahdentama, ja että tämä on syynä päivälle ominaiseen haurauteen. Tuota yötä ei petä, jos vain viittaa jatkuvasti siihen, kuinka päivän ja mielen rajat ylitetään kohti *toista* paikkaa,

vaikka samalla tiedetäänkin, että yritys tavoittaa tuo paikka saa sen katoamaan, eikä sitä koskaan voi tavoittaa.

Sellainen olisi ensimmäinen tapa olla uskollinen yölle: uskollisuuden aseena on monimieliisyys ja sen funktio on kriittinen, kuten jo sanoinkin, tai *kumouksellinen*, kuten Barthes sanoisi. Nyt on tarkasteltava tapaa, jolla myöhemmät tekstit muuttavat uskollisuuden vaatimusta.

Toinen figuuri: valvominen

Neutri ilmestyy Blanchot'n tuotannon jälkimmäisessä vaiheessa (joka alkaa *Kirjallisesta avaruudesta*, puhkeaa kukkaansa *L'entretien infinissä*, ja jatkuu *L'écriture du désastressa*). Kuten jo näimmekin, kyse ei enää ole siitä, että muistettaisiin eräs kokemus, vaan siitä, ettei petetä poissaolevaa mieltä ja että päinvastoin hyväksytään sen vaatimus. Tämän seurauksena koko Blanchot'n tuotannolle ominainen kutsun teema muuttaa muotoaan. Aikaisemmin tuohon kutsuun saattoi vastata vain siten, että tunnusti kutsuvan äänen taipumuksen kadota. Vastedes ääni jatkuu itsepintaisesti ja kutsu puhdistuu: on mahdollista ja jopa välttämätöntä ottaa neutri vastaan sen neutraalisuuden mitoissa ja katsoa sitä suoraan. Mutta minusta näyttää siltä, että tällä tavalla erotetaan ulkopuoli maailmasta, jonka kääntöpuoli se on, ja erotetaan yö päivästä, jonka repeämä se on. Tästedes Blanchot toistaa, että on *valvottava*, ja tämä on mahdollista, jos on olemassa neutrin oma *valtapiiri*. Valvomisen teemalla ei olisi mitään mieltä, jos neutrin tunnus-tettaisiin olevan "fiktioita", niin kuin Barthesilla.

Minusta näyttää, että jos tuollaisen valtapiirin väitetään olevan olemassa, niin rikotaan sellaista käskyä vastaan, jonka Blanchot aikaisemmin tunnusti ja lausui. Rikossaan tuota kieltoa vastaan hän asettuu alttiiksi vaaralle, että hänen tuotantonsa lähtee kulkemaan aivan toiseen suuntaan kuin aikaisemmin. Tarkoituksenani ei ole tässä yhteydessä kehittää enempää tuota ulottuvuutta (olen kirjoittanut aiheesta kokonaisen kirjan), haluaisin vain viitata siihen muutamalla sanalla, ja se onkin viimeinen asiani.

Rajan ylittäminen ja sen seuraus

Ensin *rajan ylittäminen*. Blanchot oli määritellyt kielen asiana, joka ei voi tavoittaa omaa alkuperäänsä ja jonka olemus on siis salaisuus, jonka se sisältää mutta jota se ei koskaan voi tavoittaa. Mutta kun Blanchot tarjoutuu valvomaan poissaolevaa mieltä, hän irrottaa salaisuuden piilottelusta, joka oli suorastaan sen *elämä*, eikä hän enää kunnioita itse laatimaansa lakia: hän vaatii kieltä *sanomaan*, mikä on sen sanoinkuvaamaton alkuperä, hän vaatii ajattelua *sietämään* oman pimentymisensä. Toisin kuin aikaisemmin, hän ei enää tyydy siihen, että kieli ja ajattelu jäävät rajojensa *vainoamiksi*.

Mikä *seuraus* tästä rajojen ylittämisestä on? Se, että Blanchot lopulta joutuu aivan päinvastaiseen asemaan kuin mitä hän alun perin halusi. Hän halusi vain *ottaa vastaan* poissaolon; mutta kun hän yrittää eristää sen sellaisenaan ja suojella sitä, hän päätyykin lopulta *tuottamaan* sen. Mielen lykkäystä ei voi *valvoa*, sillä se ei ole valtapiiri – mutta kun sitä yrittää itsepintaisesti, niin päätyy lopulta *asettamaan*

mielen negaation. Toisin sanoen: se että haluaa todistaa poissaolevasta mielestä johtaa lopulta siihen, että alkaakin tuottaa mielettömyyttä.

LOPUKSI

Lopuksi haluan sanoa, että on totta, että kohtaamme joskus mahdollittoman, joudumme vastatusten yön kanssa, joudumme "piinattaviksi", kuten Georges Bataille sanoisi. Ja että tämä mahdollisuus vainoa kirjallisuutta. Mutta kukaan ei voi päättää valvoa tuota repeämää, sillä se on olennaisesti epävakainen. Siitä voi puhua, sitä voi ajatella vain jälkeenä – eikä sitä koskaan saa muuttaa objektiksi.

Blanchot tiesi tämän matkareittinsä alussa. Hän oli monimieliyden teoreetikko, hän halusi vain horjuttaa mieltä, aiheuttaa siinä terveellistä värinää jotta sen sulkeutuminen itsensä ympärille saataisiin estettyä. Hän tiesi, kuinka mahdotonta siltä on paeta. Sen sijaan hän on menettänyt tämän vivahteikkaan tiedon myöhäisissä teksteissään, jotka ovat lumoutuneet tyhjästä näyttämöstä, jolla esitettäisiin mielen pimentymistä. Mutta tuo näyttämö on pelkkä harhakuva. Mieli seuraa ajattelua varjon lailla, eikä se koskaan pysty vapautumaan tuosta varjostaan ja pääsemään toiselle puolelle asti, öiseen puhtauteen.

Minusta näyttää, että suurin Blanchot'n antamista opetuksista on, että mieli on hauras, että päivä on aina vaaranalainen, että elämä on kuoleman reunustama. Mutta sen pidemmälle ei voi mennä. Ei voi päättää asettua erilleen mielestä, päivästä ja elämästä. Ja jos sen kuitenkin tekee, niin muuttuu siksi, joka myöntää mielettömyyden, säätää yön ja haluaa kuolemaa.

Suomentanut Susanna Lindberg

Viitteet

1. Levinas, *Sur Maurice Blanchot*. Fata Morgana, Montpellier 1975, s. 67.
2. Rilke, *Duineser Elegien, Sämtliche Werke I*. Insel-Verlag, Frankfurt am Main 1955. Suom. Aila Meriluoto, *Duinin elegiat*, s. 69. WSOY, Porvoo 1974.
3. Blanchot, *La part du feu*. Gallimard, Paris 1949, s. 46.
4. Mallarmé, *Crise de vers, Œuvres complètes*, Gallimard / Pléiade, Paris 1945, s. 368.
5. Blanchot, *La part du feu*, s. 77.
6. Foucault, *Les mots et les choses*. Gallimard, Paris 1966, s. 73.
7. Blanchot, *L'espace littéraire*. Gallimard, Paris 1955, s. 38–39. suom. *Kirjallinen avaruus*. ai-ai, Helsinki, 2003, s. 34–35.
8. Blanchot, *La part du feu*, s. 121.
9. Blanchot, *L'amitié*. Gallimard, Paris 1971, s. 326.
10. Blanchot, *L'entretien infini*. Gallimard, Paris 1969, s. 441.
11. Blanchot, *Faux pas*, s. 18.
12. B. Comment, *Roland Barthes, vers le Neutre*. Bourgois, Paris 1991, s. 61–62.
13. Barthes, *Sade, Fourier, Loyola*. Seuil, Paris 1971, s. 113.
14. Barthes, *Cours du Collège de France: "Le Neutre"*. Julkaistu osittain lehdessä *La règle du jeu*, 5/191, s. 54.